

20 mars

I dag har **Joakim** och **Kim** namnsdag. Joakim är hebreiskt och betyder "Gud skall upprätta". Cirka 49 100 heter Joakim, Joacim, Joackim eller Joachim med olika stavningar. Omkring 32 200 har det som tilltalsnamn, med medelåldern 42. Kim är keltiskt men kan också vara en kortform av Joakim. Det finns runt 17 200 personer som heter Kim, varav ungefär 11 000 kallas så, med medelåldern 37.

Bemärkelsedagen

- I dag är det internationella glädjedagen. Den är instiftad av FN för att belysa vikten av glädje och lycka för att människor ska må bra.

Det hände då

- **För 20 år sedan**, 2003, gick USA-ledda styrkor in i Irak. Invasionen blev inledningen på Irakkriget, som skulle pågå ända till 18 december 2011 då de sista amerikanska trupperna lämnade landet.
- **För 155 år sedan**, 1868, rånade den ökända amerikanska gangstern **Jesse James** och hans kumpaner en bank i Russellville, Kentucky. Bytet blev ungefär 14 000 dollar, en anseelig summa på den tiden.

Hört och hänt

- För 100 år sedan, 1923, öppnades **Picassos** första konstutställning i USA. Det var 53 verk från åren 1907–1921 som ställdes ut på konstgalleriet The Arts Club of Chicago, hängda enligt anvisningar som konstnären skickat per brev.

Födelsedagar

- **För 65 år sedan**, 1958, föddes den amerikanska skådespelerskan **Holly Hunter**. Hon har gjort sig känd för orädda val av roller och har samarbetat med regissörer som **bröderna Coen**, **David Cronenberg** och **Jane Campion**. För rollen som den stumma Ada i "Pianot" (1993) vann hon en Oscar. På senare år har vi sett henne i tv-serier som "Saving Grace" (2007–2010), "Top of the lake" (2013) och filmen "Batman v Superman: Dawn of Justice" (2016).

BILD: PERNILLA WAHLGMAN

- **För 49 år sedan**, 1974, föddes journalisten **Katarina Sandström** i Addis Abeba, Etiopien. Hon har varit Rapports nyhetsankare sedan 2000, och har flera gånger lett direktsändningar från Nobelbanketten. Sandström har också gjort så kallade "cameoroller" som sig själv i tv-serier och filmer, bland andra "Sprängaren" (2001) och "Storm" (2005).

Vår historiska stad

Det före detta fängelset på Södra vägen har 166 år på nacken. Arkitekten bakom bygget var Carl Fredrik Hjelm, som ritade de flesta svenska fängelserna i mitten på 1800-talet.

Fängelset på Söder var hypermodernt för sin tid

På hösten 1857 stod en ny, imponerande byggnad färdig söder om slottet. Halmstad hade fått ett modernt länsfängelse efter den tidens mått. Möjligen togs det i bruk först 1858 för det årtalet sattes upp på husfasaden. Trots att det var den tredje största byggnaden i staden efter slottet och kyrkan, finns inga berättelser om någon pampig invigning eller folklig stolthet. Ett fängelse var just ett fängelse och ingen statusbyggnad.

Traditionellt hade det inte varit så vanligt att brottslingar dömdes till fängelsestraff eftersom detta var en relativt dyr straffform. Rent ekonomiskt var det bättre att döma till böter eller kroppsbestraffningar som prygel eller rent av döden. På 1700-talet började samhäl-

let i större utsträckning att använda fängelsestraff istället för kroppsbestraffningar. Ofta var det delar av gamla slott eller fästningar som då fick en ny användning. I Halmstad inrymdes fängelselokaler på slottet i den norra längans västra del. Förhållandena i dessa

fängelser var ofta väldigt primitiva. Många fångar av båda könen blandades i cellerna. Sjukdomar och löss spreds. Stanken kunde vara fruktansvärd. De fängslade led svårt och utvecklade inte sällan ett främlingskap eller direkt hat mot samhället.

På 1800-talet uppstod en debatt om att modernisera fångvården. USA sågs som en förebild. Där fanns två sätt att organisera en mer modern fångvård – Philadelphiasystemet och Auburnsystemet. Enligt modell Philadelphia skulle fångarna isoleras i ensamceller för att begrunda sina handlingar och komma till insikt om sin skuld. Enligt Auburnsystemet skulle fångarna genom gemensamt arbete under större delen av dagen lära sig goda vanor. Endast på kvällen och på natten skulle de hållas isolerade.

Fängelser i Sverige byggdes från 1846 och framåt i huvudsak efter Philadelphiamodel-

lens principer. 1857-1858 fick Halmstad ett länsfängelse med plats för 32 intagna. Det var ritat av Carl Fredrik Hjelm som ritade de flesta svenska fängelserna vid den här tiden. Husen var konstruerade som ett "T" eller ett kors. Gemensamma utrymmen fanns i en byggnad som var sammanbyggd med cellbyggnaden men ändå låg i nittiograders vinkel till denna.

Cellerna var cirka 2 x 3 meter stora. De var placerade längs ytterväggarna i byggnaden med loftgångar och ett tre våningars schakt i mitten. Cellerna hade ett fönster som släppte in ljus men som var

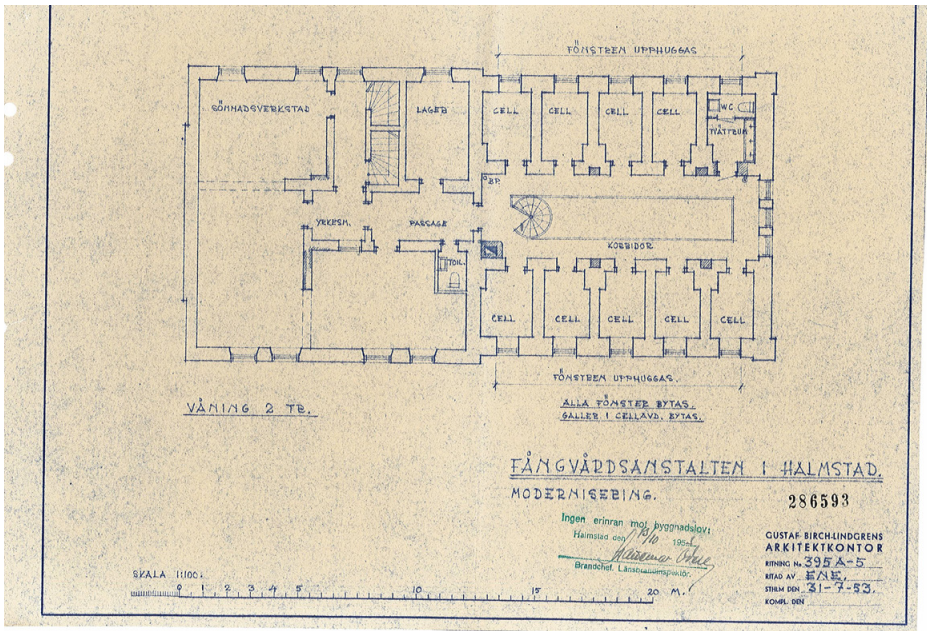
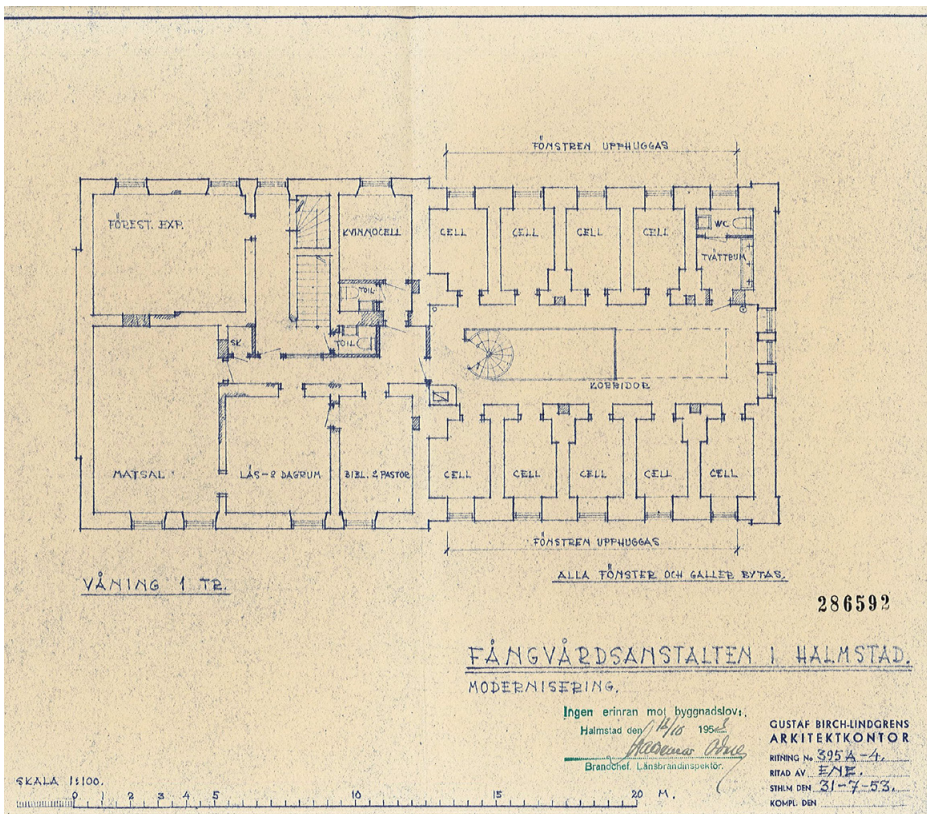

BILD: ANDERS BERGENEK

så högt placerat att fången bara kunde se himlen. Celldörren var av trä, inte av galler som i Auburnsystemet. Även intryck inifrån skulle så långt som möjligt elimineras. Fången skulle vara ostörd i sina egna tankar, något som skulle hjälpa hen till insikt och motivation till att leva ett laglydigt liv.

Visst arbete förekom men till att börja med enbart i cellerna. Senare skapades innanför murarna enkla verkstäder. Under visning i läsning och räkning gavs vid behov. Gudstjänster ordnades för fångarna men åhördes till att börja med från cellerna. På andra våningen i fängelset i Halmstad fanns en orgel som användes vid gudstjänsterna.

I de gemensamma lokalerna fanns till exempel kök och förråd. Här bodde också fängelsedirektören och åtminstone några vaktkonstaplar. Fängelsedirektören fick på 1800-talet inte lämna byggnaden med mindre än att han meddelade en vaktkonstapel som då till-

Fängelset i Halmstad stod klart hösten 1857, och var mycket modernt för sin tid.

BILD: KOMMUNARKIVET HALMSTAD

”*Det fanns fattiga som lagom till vintern eller jul begick brott som gav dem fängelsestraff som då inkluderade mat och husrum under den kalla årstiden.*”

fälligt övertog direktörens befogenheter. Ville fängelsedirektören var borta lite längre krävde det tillstånd från landshövdingen.

Länsfängelset i Halmstad hade södra Halland som sitt

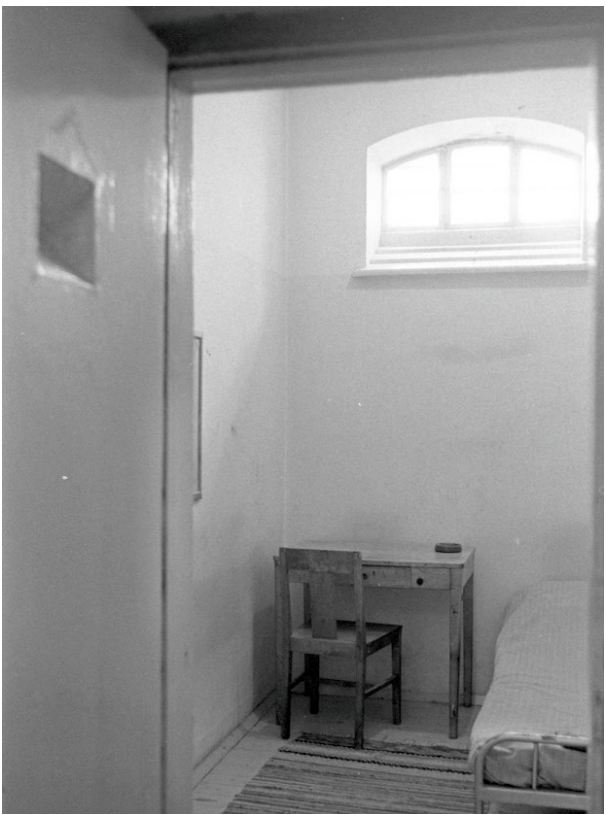
upptagningsområde. Personer som hade fått riktigt långa straff placerades i allmänhet på någon större anstalt. Fattigdom, missbruk och psykisk sjukdom var orsaker till att människor begick kriminella handlingar. Det var verkligen samhällets olycksbarn som samlades i ett fängelse som Halmstads. Det fanns fattiga som lagom till vintern eller jul begick brott som gav dem fängelsestraff som då inkluderade mat och husrum under den kalla årstiden.

Bland fångarna fanns från början både kvinnor och män. Ensamtående mödrar fick ta med sig sina små barn till fängelset. Det hände till och med att kvinnor födde barn under fängelsetiden. Med tiden skapades särskilda kvinnofängelser. Staden Halmstad hyrde också in sig i det statliga fängelset för att använda det som häkte. Däremot fick man inte använda det för fyllerister. För dem hade staden egna arrester i det gamla och senare i det nya rådhuset.

Det finns få kända nedskrivna berättelser om livet i Halmstadfängelset varken från fångar eller anställda. De har förblivit väldigt anonyma. Strafftiden definierades av sömn, måltider, utevistelse på särskilda rastgårdar och rikligt med tid i cellen. Misskötsel kunde bestraffas med ett antal dagar i mörk cell. Troligen kännetecknades fångarnas liv av en hög grad av tristess. Berättelser från fängelset handlar ofta om mer eller mindre lyckade försök att rymma.

Många reagerade på isoleringen med psykiatriska besvär. Med tiden förstod myndigheterna att isoleringen skadade fångarna. Tiden med isolering begränsades för att till slut helt tas bort. Gemensamt arbete, till att börja med under tystnad, fick ersätta tiden i isolering.

Inriktningen på fängelset i Halmstad ändrades 1961 då institutionen fick status som nationell anstalt för ett svårhanterligt klientel. Det gällde

En klassisk svensk fängelsecell från förr, med ett litet högt sittande fönster.

Cellerna var cirka 2 x 3 meter stora. De var placerade längs ytterväggarna i byggnaden med loftgångar och ett tre våningars schakt i mitten.

BILD: SUNDSVALLS MUSEUM

fångar som begått grovare brott, var notoriska rymmare eller fångar som uppviglade mot personalen. Dåvarande föreståndaren uttalade i Halmstadsposten att all form av fritidssysselsättning och underhållning skulle tas bort. Fångarna skulle hållas mycket kort och få väldigt små friheter. En hård linje ansågs nödvändig mot den grovare brottsligheten. Man kan säga att en del av Philadelphiasystemets tänkande på det här sättet kom tillbaka. Det är oklart hur länge Halmstadfängelset hade den här inriktningen.

1800-talets fängelsebyggnader blev väldigt långlivade. De hann renoveras och bland annat utrustas med vatten, avlopp, centralvärme och elek-

tricitet. På 1950-talet började man i Sverige att bygga fängelser med inriktning mot mer social samvaro, gemensamt arbete och även rekreation som en del av rehabiliteringen. Fängelset i Halmstad fortsatte att användas ända fram till 1990 då en ny kriminalvårdsanstalt öppnades i Söndrum. Det gamla fängelset blev då administrationslokaler för ett väktarbolag och sedan under en period också hotell.

Den muromgärdade, dystra byggnaden med 166 år på nacken står kvar som ett byggnadsminne vid Södra vägen. Tänk om dess väggar kunde tala och berätta om vad de sett och hört för de kvinnliga studenter som bor där i dag under bekväma och trevliga former!

Anders Bergenek

Skribenten är aktiv i **Föreningen Gamla Halmstad**. Mer lokalhistoria hittar du på gamlahalmstad.se och på Facebook/gamlahalmstad.

